

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 11 November 1900. No. 1193.

Dit blad wordt geregeld op Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bredagen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE: Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donnerdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f. 1.20, voor het buitenland per jaar f. 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertentie: van 1 tot 6 regels f. 1.20, voor elke regel meer 20 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verlagen van Vereen. 12 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

LAATSTE REEKS.

XL.

KERK EN STAAT.

XXVIII. (Slot.)

Durft iemand van ulieden, die eene zaak heeft tegen een ander, te recht gaan voor de onrechtvaardigen, en niet voor de heiligen? 1 Cor. 6:1

Aan het einde van onze uiteenzetting toegekomen, vatten we duidelijkheidshalve het gevondene, althans wat de hoofdpunten aangaat, in korte trekken saam.

1. Artikel 36 van onze Blijdenis moet historisch, en mag niet opportunistisch worden uitgelegd. Dit artikel onderstelt, in overeenstemming met de theorie die in de middeleeuwen gold, en nog door Rome wordt gehandhaafd, dat er slechts *éne kerk* bestaat en bestaan kan; dat wat daarnaast opkomt, zich valscheit alzo noemt; en dat de Overheid geroepen is, desnoo met het zwaard, die *éne kerk* te beschermen, en niet alleen de afzonderlijke, maar ook allen valschen godsdienst uit te roeien.

2. Bij de verhouding tusschen kerk en Staat, komt de kerk voor als *instituut* en niet als *organisme*.

3. Beide, het instituut van de kerk en het instituut van de Overheid, bestaan om der zonde wil. Had de eerste mensch volhard in den staat der rechtzucht, er zou nooit een zelfstandig instituut der Kerk, en nooit een Overheid geweest zijn. Het vaderlijk gezag alleen komt uit de schepping op, het Overheidsgezag is van latere instelling. Men kan dit ook zóo uitdrukken, dat het vaderlijk gezag, en daarmede samenhangend het patriarchale familiegezag, met insluiting van het maritale gezag, *organisch* van natuur zijn; het Overheidsgezag daarentegen en het Kerkelijk gezag *mechanisch*. Organisch duidt hierbij datgene aan, wat uit het leven zelf, gelijk dit naar de scheppingsordinantie bestaat, opkomt; mechanisch daarentegen datgene, wat op kunstmatige wijze in dit leven is ingeschoven. Zóo is organisch de tand die vanzelf aan het gebit van het kind uitgroeit; mechanisch de kunststand, die later in het verstoorte gebit wordt ingezet. Organisch zich bewegen, is het loopen op onze twee natuurlijke beenen; mechanisch het gaan op twee krukken, als de beenen hun dienst weigeren.

4. Hoezeer beide instituten, zoowel dat van de Kerk als van de Overheid, om der zonde wil ingesteld, en dus mechanisch van natuur zijn, zoo verschillen toch beide principieel hierin, dat de Overheid een instituut is van de *Gemeene gratie*, de Kerk daarentegen een instituut van de *Particuliere genade*. Hieruit volgt, dat de Overheid onder alle volken bestaat zolang er volken optreden, de Kerk daarentegen als zelfstandig instituut eerst sedert den Pinksterdag. Wel is de Kerk als organisme er van het paradijs af geweest, maar niet als *zelfstandig* instelling. Dat werd ze eerst door de uitstorting van den Heiligen Geest, na in den kring van Jezus en zijne discipelen te zijn gepraeformeerd.

Dit nu brengt met zich, dat in de Gemeene Gratie al datgene gegeven moet zijn, wat voor het instituut der Overheid als onmisbaar vereischte gevorderd wordt; alsmede, dat de Christelijke religie wel ook voor de Overheid den wil Gods in de Gemeene gratie verheldert, maar nooit aan de Overheid een soteriologisch karakter leent; iets wat met den aard van haar instelling in strijd zou zijn. De Overheid is en blijft een instelling voor onze aardse huishouding en vindt haar einddoel in deze beëindiging; de Kerk is en blijft eene instelling voor het Koninkrijk der hemelen, en vindt haar einddoel in hetgeen aan de overzijde van het graf ligt.

5. In Christus vinden Overheid en Kerk haar hoogere eenheid, in zooverre de Zoon Gods tegelijk Middelaar is en voor het natuurlijk en voor het kerkelijk leven. Hij is Scheppingsmiddelaar en Verlossingsmiddelaar, maar elk der twee op een andere wijze, in andere orde en uit anderen hoofden; en wie beide verwacht, gaat tegen de Heilige Schrift in.

6. De twee instellingen van de Overheid en van de Kerk dienen beide de eere Gods

en der menschen heil, maar elk op eigen wijze. De Overheid door dwang, geweld en den sterken arm; de Kerk door het waken van overtuiging, door belijdenis en door geestelijken invloed. Beide zijn gebonden aan den geopenbaarden wil van God, gelijk die kenbaar is uit de natuur, uit de historie, uit de Heilige Schrift, en uit de verlichting des Heiligen Geestes; doch elk aan den wil Gods, gelijk die geopenbaard is voor haar eigen levens-terrein.

7. Hetgeen in de Heilige Schrift geopenbaard is over de verhouding van het burgerlijk en godsdienstig leven in den patriarchalen tijd en onder Israël, is niet dan bij derde van vergelijking toepasselijk op de verhouding tusschen de Overheid en de Kerk als zelfstandig instituut. De patriarchale verhouding voor Mozes, en de nationale verhouding onder Israël, droeg een buitengewoon karakter, dat zonder meer niet van toepassing is op de toestanden, die ontstonden nadat de bijzondere Openbaring voltooid was. Dies kunnen ze noch mogen ze regel stellen voor de verhouding van de Overheid tot de Kerk als zelfstandig instituut, overmits zulk een zelfstandig kerkelijk instituut destijds nog niet bestond.

8. In de Evangelien en in de apostolische brieven, in de Handelingen en in de Openbaring van Johannes, wordt niet met één enkel woord op plicht tot inneming van de Overheid in de kerkelijke aangelegenheden gedoeld of gezinspeeld. Veel eerder worden in geheel het Nieuwe Testament de sfeer der Overheid en de sfeer der zelfstandige Kerk, als twee in aard, karakter, bestaanswijze en doel geheel onderscheiden sferen, voorgesteld. Het woord van Jezus tot Pilatus is hier beslissend: „Mijn koninkrijk is niet van deze wereld. Indien mijn koninkrijk van deze wereld ware, zou ik den mijne jongeren voor mij gestreden hebben, maar nu is mijn koninkrijk niet van hier.“ Wel worden plichten aan de belijders van Jezus *tegen* de Overheid opgelegd, maar met niet één woord eene verplichting aan de Overheid tot het zich partij stellen, voor wat het kerkelijk terrein aangaat. Wel wordt in sterke bewoordingen ons aangezegd, dat de Overheid de ware belijders van Jezus vervolgen zal; nergens dat ze deze met haar gezag heeft te dekken. Voor alle beroep op de Heilige Schrift naar deze, verwijst men dan ook uitsluitend naar het Oude Testament; en juist wat deswege in het Oude Testament voorkomt, kan onder de beëindiging des Nieuwen Verbonds op de kerk als zelfstandig instituut niet van toepassing zijn.

9. Evenals elke menselijke levensopbaring is ook de kerk begonnen met op te treden in volstrekte eenheid; maar even als elke andere menselijke levensopbaring, is ook zij onderworpen aan de wet der ontwikkeling. Deze wet der ontwikkeling nu stelt op alle terrein van leven den regel, dat deze ontwikkeling ga door splitsing en door daaruit geboren strijd. Wat begint en moet beginnen met eenvormig te zijn, gaat bij hooger ontwikkeling altoos en naar Gods ordinantie in veelvormigheid of pluriformiteit over. Zóo is het in het leven van de plant, van het dier, en, op menscheit, in het gezin, in het geslacht, in het bedrijf, in de kunst, in de wetenschap, in het staatkundig leven, en zoo ook in het leven der kerk. Menscheit, zonde, dwaling en verkeerdheid, moge deze splitsing en strijd noodeloos verscherpen, maar in beginsel is deze splitsing een noodzakelijke werking van de door God gestelde levensordinantie. Eerst heeft de massa der menschen, hetzij als stam, als volk of als kerk, slechts één leven, één b'sef, één denk-wijze, één levensbestaan, één wijze van uiting, één ideaal. Bij voortgaande ontwikkeling daarentegen begint zich de persoonlijkheid te doen gelden en treedt het massale meer op den achtergrond. Verschil van ras, stam, nationaliteit, hemelstreek, usantie en verleden, brengt te weeg, dat zich verschillende vormen in het eerst eenvormige leven beginnen te vertoonen, en ten slotte worden hieruit verschillende rassen, verschillende scholen en richtingen, verschillende menscheit bestaanswijzen geboren, die ook voor het kerkelijk leven onderscheiden en uiteenlopende eischen stellen. Dientengevolge nu moet ook de Kerk, die organisch één blijft, zich institutioneel in onderscheidene en uiteenlopende formaten openbaren.

10. Deze openbaring van de kerk in veelheid van formaten, pookte reeds lang voor de Reformatie door te dringen, en drong reeds door in de zelfstandige formaten van de oude Engelsche of Cul-

deische, van de Grieksche, de Arme-nische, de Koptische kerk enz. In het zuiden en westen van Europa daarentegen, slaagde de Roomsche hiërarchie er in, om dit proces tijdelijk te stuiten, tot de Reformatie aan dat proces zijn vrijen loop hergaf. Toch kon eerst nadat de kruiddamp van dezen strijd was opgetrokken, de doorbreking van het proces tot het bewustzijn doordringen. Vandaar dat ook de Reformators, nog in de Roomsche eenheidsidee bevangen, zich aanvankelijk niet anders voorstelden, of de Roomsche Hiërarchie zou worden vernietigd, en de vrijgemaakte kerken zouden als nieuwe eenheid zich openbaren. Dogmatisch hebben zij daarom de Roomsche eenheidsidee nog bepleit, en in hun ijver het ondenkbaare beproefd, om de gebroken eenheid te herstellen.

11. Dit pogen is mislukt en moest mislukken. Die eenheidsidee toch was niet opnieuw te verwezenlijken, tenzij men ze opnieuw omzette in een clericale hiërarchie. De Roomsche eenheidsidee was zonder het instrument eener clericale hiërarchie niet te verwezenlijken, gelijk ze dat nu nog niet is. Wie zich ten deze op het Roomsche standpunt plaatst, moet dan ook tot de Roomsche organisatie terugkeeren, maar zou juist daardoor tegen de wet van het ontwikkelingsproces, die ook voor het kerkelijk leven geldt, ingaan. De feiten spreken dan ook zóo sterk, dat eer de Reformatie één eeuw had door-gewerkt, meerdere kerkgroepen met een eigen belijdenis en een eigen kerkorganisatie naast elkander kwamen te staan; en proces van splitsing, dat zich sinds dien tijd nog steeds heeft voortgezet.

12. Zoolang de Kerk, als zelfstandig instituut, in eenheid van formaten optrad, kende de Overheid sedert Constantijn slechts één kerk, ontzegde aan alles wat niet tot die Kerk behoorde, bestaansrecht, en begiftigde die kerk op milde wijze. Toen daarentegen de pluriformiteit der Kerken doorbrak, kwam de Overheid voor een geheel nieuwen toestand te staan, dien zij, zóo min als de kerken zelf, van stonde aan met helderheid doorzag. Ook de Overheid was dusver aan de eenheidsidee der Kerk gewend; het bestaan van slechts één kerk vereenvoudigde haar bemoeiing; en zóo koos ze aanvankelijk op onderscheidene wijzen voor de eenheid van het kerkelijk instituut tegen de pluriformiteit partij. Ze deed dat, voor zoover ze met de Roomsche hiërarchie één lijn trok, door te vuur en te zwaard de kerken der Hervorming te vervolgen; maar ze deed dit ook in landen, waar de Reformatie ingevoerd werd, door zich voor één der Kerken te verklaren, en de anderen hoogstens te dulden. Iets waaruit een Caesarpapisme in velerlei vorm ontstaan is, evenwel zóo, dat de Overheid overal een nationale kerk, een landskerk, een staatskerk, een volkskerk, als de eenige waarmede zij te rekenen had, erkende.

13. Hierdoor is de vrijheid der kerken te loor gegaan. Ze werden een tak van Staatsdienst, met privilegien begunstigd, maar aan de macht van den Souverein onderworpen. Haar vrije, zelfstandige ontwikkeling werd belemmerd. Hier te lande mochten geen Generale Synoden meer saamkomen, en na den schijntriomf van 1619 in de vrijheid, en daarmee de ontwikkeling en de rijke levensopbaring onzer kerken ten slotte geheel te loor gegaan, tot ten leste koning Willem I op geheel onwettige wijze de kerken in de boeien sloeg, waaruit al onze latere ellende, onze decling, en onze machteloosheid geboren is.

14. De oorzaak van deze door de Overheid over ons gebrachte verwoesting, ligt niet in toevalligheden of in iets toekomstigs, maar in het verkeerde stelsel als zoodanig. Het zuiverder of onzuiverder karakter van een kerkelijk instituut kan alleen *geestelijke* onderscheiding worden, en voor die geestelijke onderscheiding mist de Overheid het orgaan. De personen der Overheid moge geestelijk licht hebben ontvangen, de Overheid als instituut bezit dit licht niet. Diensovergens is zij, waar nieuwe kerkelijke instituten naast elkander optreden, onbekwaam en buiten staat, om de waardij van dezen te beoordeelen. Ze is ten deze tot oordeelen eischen van Statuut enz. gaan stellen, die, aan het burgerlijke vereenigingsleven ontleend, op de kerk waartoe verreweg de meesten krachten geboorte behooren, niet van toepassing waren; en zóo is het verderfelijke collegiale stelsel tot wet verheven; een wet, waaronder alle Protestant-sche kerken in alle landen nog altoos zuchten.

15. Zal derhalve het kerkelijk leven tot nieuwe, krachtige en vrije ontwikkeling komen, dan moeten de kerken zelve beginnen, met te breken met het valsche stelsel; welbewust in de van God gestelde wet der ontwikkeling, die de wet der pluriformiteit is, inleven; en zóo een *communis opinio* doen geboren worden die aan de kerken haar vrijheid hergeeft. En hiertoe nu zullen de kerken nooit bekwam zijn, zoolang ze weigeren in hoofdzaak uit eigen middelen te leven, en niet den moed hebben om, door het brengen van het offer van alle persoonlijk en geldelijk voordeel, haar volle onafhankelijkheid te herwinnen.

16. Moet op die wijze gebroken worden met het valsche, tevens praktisch onhoudbare, en tegen Gods ordinantie ingaande eenheidsstelsel, en dientengevolge alle voordeel worden prijsgegeven, dat de gunst der Overheid in haar dwangstelsel verborg, hier staat tegenover, dat de kerken, dank zij het veldwinnend constitutioneel Staatsrecht, zich een koninklijken weg geopend zien, om ook op het Staatsleven in te werken, door het systeem van Volksvertegenwoordiging. De beginselen toch, waarvan zij de draagsters zijn, zullen zij door catechisatie en prediking onder de burgers veld doen winnen, en zóo door haar leden als burgers haar invloed ook op het terrein van het volksleven doen gelden.

17. Met het beginsel der Fransche Revolutie heeft dit standpunt niets gemeen. Krachtens het beginsel van 1789 wordt alle kerk beschouwd als een vijandige macht, die ten onder moet worden gebracht; krachtens ons beginsel is ze een goddelijke instelling, die in de door God haar verleende geestelijke vrijheid kracht moet zoeken, en volgens de door God aan alle menscheit gegeven levenswet gestelde ordinantien zich te ontwikkelen heeft. De Fransche Revolutie beoogde den ondergang der kerken, het door ons beleden beginsel strekt, om ze uit de broeikas naar het open veld uit te dragen, en in die sterkende, frissche atmosfeer tot hooger bloei te brengen.

18. Dit stelsel is niet dat der neutraliteit. Neutraal kan men zich alleen houden, ten opzichte van een belang of een beginsel, waarvoor men onder andere omstandigheden de verantwoordelijkheid draagt; niet ten opzichte van een belang of een beginsel, dat geheel buiten onze levensfeer ligt. Een kerk kan niet neutraal zijn ten opzichte van den handel, de scheepvaart of den landbouw; eenvoudig omdat ze als kerk met deze uitingen van het volksleven niets te maken heeft.

19. Evenmin wordt door dit stelsel der pluriformiteit de waarheid aan sceptisch indifferentisme prijs gegeven. Absoluut is de waarheid alleen in voorwerpelijken zin; bij toeëiening en persoonlijke overtuiging kan de onderwerpelijke belijdenis nooit geheel haar subjectief karakter verloozen; en het subjectieve is nooit absoluut en kan het niet zijn, overmits niet één eenig mensch alle tinten die in het witte licht schuilen, in zich vereenigt. Daarentegen brengt juist dit persoonlijk-subjectieve karakter der overtuiging te weeg, dat men hetgeen men belijdt, te vaster, te inniger, te vuriger belijdt, zóo dat alle twijfelzucht hier is uitgesloten. En evenzoo heeft de pluriformiteit tengevolge, niet, dat men tegenover zijn kerk onverschillig komt te staan, maar omgekeerd, dat men te inniger en te vaster overtuigd is, dat de kerk waarvan men zelf lid is, de zuiverste institutionele openbaring der kerk is, die zich laat vinden.

20. Vergelijk met wie zich aan de Roomsche eenheidsidee blijven vastklemmen, is uit dien hoofde voor ons ondenkbaar. Wie het stelsel der eenheidsidee, zonder de daarbij behorende Roomsche organisatie, blijven vasthouden, houden de vrijheid der kerken tegen, staan aan haar natuurlijke levensontwikkeling in den weg, miskennen de van God voor alle menscheit gegeven levensontwikkelingswet, doemen zich zelve tot smadelijke machteloosheid, gunnen aan het ongelooft in de kerk vrij spel, en bouwen hun hoop op een Overheid, die in het verleden door haar inmenging de kerken altoos geschaad heeft, en in de toekomst haar te dieper vernederen zal, naarmate ze meer te kort schieten in den geloofsmoed, om fier en welbewust haar vrijheid in Christus te heroveren.

„Door den rechterstoel van Christus“.

Want wij allen moeten geopenbaard worden voor den rechterstoel van Christus, opdat een iegelijk wegdrege hetgeen door het lichaam geschiedt, naar dat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad.

Ook wie in Jezus ontalpen is, komt in het Laatste Oordeel, en ondergaat het.

Kort vóór zijn lijden in Gethsemane, eer hij zelf zich aan het oordeel van den menschelijken rechter onderwierp, en „leed onder Pontius Pilatus“, heeft Jezus het nog in breede teekening aan zijn jongeren als voor oogen gesteld hoe „alle de volken voor hem zullen vergaderd worden, en hoe hij, de Zoon des menschen, ze van elkander zal scheiden, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt.“ En dan, zóo ging Jezus voort, „zal de Zoon des menschen de schapen tot zijn rechterhand zetten, maar de bokken tot zijn linkerhand, en zal hij als Koning zeggen tot hen die aan zijn rechterhand zijn: Komt, gij gezegenden, beërf dit Koninkrijk, hetwelk u bereid is voor de grondlegging der wereld.“ Alle twijfel of onzekerheid is hier alzo uitgesloten, en met heel de kerk op aarde belijden ook wij, dat Jezus „wederkomen zal om te oordelen de levenden en de dooden“, en zulks, zonder onderscheid, zóo wel hen die ontsliepen ten leven, als degenen die wegstierden in den eeuwigen doot.

In roerend schoone taal spreekt ook Artikel 37 van onze Gereformeerde Blijdenis dit uit, als het heet: „En alsdan zullen persoonlijk voor den grooten Rechter verschijnen alle menschen, zoowel mannen als vrouwen en kinderen, die van den aanbeginne der wereld af tot den einde toe geweest zullen zijn, verdagvaard zijnde door de stemme des archangels en door het gelank der Goddelijke bazuin. Want alle degenen die gestorven zullen wezen, zullen uit de aarde verrijzen, de zielen te samen gevoegd en vereenigd zijnde met haar eigen lichaam, in hetwelk zij zullen geleefd hebben. En aangaande degenen die alsdan nog leven zullen, die zullen niet sterven, gelijk de anderen, maar zullen in een oogenblik veranderd en uit verderfelijke overderfelijk worden. *Alsdan zullen de boeken* (dat is, de conscientien) *geopend en de dooden geoordeeld worden*, naar hetgeen zij in deze wereld gedaan zullen hebben, hetzij goed of kwaad. *Ja de menschen zullen reedschap geven van alle godelijke woorden, die zij gesproken zullen hebben*, die de wereld niet dan voor kinderspel en voor tijdsverrijft acht. En dan zullen de verborgenheden en geveinsdheden der menschen openbaarlijk voor allen ontdekt worden. En daarom is de gedachtenis van dit oordeel met recht schrikkelijk en vervaarlijk voor de bozen en goddelozen, maar zeer wenschelijk en troostelijk voor de vromen en uitverkorenen; dewijl alsdan hunne volle verlossing volbracht zal worden, en zij alsdan zullen ontvangen de vruchten des arbeids en der moeite, die zij zullen gedragen hebben; hunne onnoozelheid zal door allen bekend worden.“

Dit sta hier voorop, omdat God ons in de Heilige Schrift zekerder dan iets de stelligheid van dit Laatste Oordeel heeft doen aangekondigd, maar omstandig en breed. Zóo, om niet meer te noemen, schreef de Heilige Apostel Paulus in Rom. 2: Daaronder zijt gij niet te verontschuldigen, o mensche, wie gij zijt, die anderen oordeelt, doet dezelfde dingen. En denkt gij dit, o mensche, die oordeelt degenen die zulke dingen doen, en ze doet, dat gij het oordeel Gods zult ontvlieden? Of veracht gij den rijkdom zijner goedertierenheid, en verdraagzaamheid, en lankmoedigheid, niet wetende, dat de goedertierenheid Gods u tot bekeering leidt? Maar naar uwe hardigheid en onbekeerlijk hart vergadert gij uzelven toorn als eenen schat, in den dag des toorns en der openbaring van het rechtvaardig oordeel Gods; welke een iegelijk vergeldt zal naar zijne werken. Dengenen wel, die met volharding in goed-doen, heerlijkheid, en eere, en onverderfelijkheid zoeken, het eeuwige leven; maar dengenen, die twistgierig zijn, en die der waarheid ongehoorzaam, doch der ongerechtigheid gehoorzaam zijn, zal verhoelgenheid en toorn vergolden worden. Verdrukking en benauwdheid over, eerst ziele des menschen die het kwade werkt, eerst van den Jood, en ook van den Griek; maar heerlijkheid, en eere, en vrede een iegelijk die het goede werkt, eerst den Jood, en ook den Griek. Want er is geene aanneming des persoons bij God.“

En altoos komt dit Laatste Oordeel voor als een werkelijk gericht in de hooge vier-schaar, met Christus als rechter, om recht te spreken. Aldus toch staat er: „Want wij allen moeten geopenbaard worden voor den rechterstoel van Christus, opdat een iegelijk wegdrege hetgeen in het lichaam geschiedt is, naar dat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad.“

Zelfs de jong weggestorven kinderkens zijn hiervan niet uitgesloten. Of beelden we niet bij den Doop onzer kinderen, dat ook zij in zonde ontvangen en geboren, en daarom allerhande ellendigheid, ja, aan de verdoemenis zelve onderworpen zijn?“

Zij, die nog altoos van „de onnoozele kinderkens“ blijven spreken, hoe rijpen ze zulk zeggen met het feit zelf dat ook deze kinderkens

den dood ondergaan? Of is dan niet alle dood opgekomen uit de zonde?

Daaraan, dat er een laatste Oordeel komt, en dat ook een iegelijk onzer in dat laatste oordeel voor den Christus zal verschijnen, moet daarom telkens weer met al de klem die in het woord kan worden gelegd, op catechisatie, in predicatie, bij vermaan en in meditatie herinnert worden.

Voor al een tijd als den onzen, die al meer elk oordeel, en zoo ook het *Laatste Oordeel*, in nevelen hult en in vage, mystieke algemeenheden oplost.

De vierschaar op aarde, zoo heet het, spreekt geen recht meer noch oordeel der vergelding, maar zit als voogden college om hem die zich misging, te verbeteren; of als college ter bescherming der maatschappij, om de overtreders onschadelijk te maken; of ook als medisch gezelschap om over misgeboornen en half krankzinnigen, hun en der maatschappij ten goede, te beschikken.

Kan het dan bevreemden, dat ook aan geen laatste oordeel meer wordt geloofd? Niet meer geloofd onder de onnadende menigte. Natuurlijk niet onder de loochenaars van den Christus. En wat erger is, ook niet onder veel Christenen.

Hun deed het de vergeestelijking, die van het laatste Oordeel een geven van rekenschap in de eigen consciëntie maakte, en in geen geval meer van een verschijnen voor de vierschaar wilde weten.

Of ook ten deele deed het hun de Verzoening zee. Er zou dan nog wel een summier vonnis over de rampzaligen worden geslagen, maar de verzoende in Christus kwam in geen geval meer in het Oordeel!

Toch hangt aan het feit zelf van het Oordeel heel onze Belijdenis.

Leven we als de plant bloot een natuurleven, dan is er ook van geen oordeel sprake. Als ge een boom het waterlot uitsnoeit, noemt niemand dat straf. Wat Jezus sprak van den boom zonder vrucht die moest worden uitgerooid, was overdachtelijke beeldspraak. Is onzer daarentegen behalve ons natuurlijk, ook een *zedelijk* leven, dan volgt hieruit rechtstreeks de verantwoordelijkheid en de aansprakelijkheid; en verantwoordelijkheid onderstelt altoos een rechter aan wien ge rekenschap schuldig zijt; een rekenschap die op niets uitloopt en een schijnvertoning wordt, tenzij er goedkenning of afkeuring van de gegeven rekenschap volgt.

Zoo hangt dus aan het al of niet bestaan van een oordeel heel onze hogere conditie als mensch. Er hangt aan de gehele zedelijke wereldorde. Er hangt aan het recht Gods. Er staat of valt mede de Majesteit des Heeren HEREN, als Die ons te gebieden en dus ook te richten heet.

Zoo diep is dan ook deze onmisbaarheid van het oordeel in ons hart gegrift, dat we zelve rusteloos elanders doen en laten beoordeelen; dat er geen zaak zonder straf ooit opgroei; dat er geen volk zonder vierschaar bekend is; en dat we onszelf gedurig oordeelen in de consciëntie. En dat ons zelve oordeelen in de consciëntie, wat is het anders dan in die consciëntie geoordeeld worden door onzen God.

Toch is zelfs op aarde dat particuliere en persoonlijke oordeel ons niet genoeg. Zoodra het een lasterwoord of euvelaard van ernstiger aard en van publieke bekendheid geldt, worden we niet bevredigd, of dat oordeel moet ook door een die gezag heeft, geveld en in het openbaar verkondigd worden.

De zedelijke wereldorde, en de daarvan onafscheidelijke gerechtigheid, zijn geen private liefhebberijen, maar raken allen, raken de publieke consciëntie, raken de fundamenteën der menscheijke samenleving.

Als het recht struikel, dus zingt de psalmist, „worden alle fundamenteën omgestooten“. En als de schuldige vrij uitgaat, zoo zegt hij elders, „wankelen de fundamenteën der aarde“.

We spreken daarom van een *Laatste Oordeel*, daarmee zelf betuigende dat er allerlei ander oordeel voorafgaat.

Zeker, *Jesús heet gezegd*: Oordeel niet, op dat gij niet geoordeeld wordt. Gij zijt niet als op Goddelijk gezag aangesteld rechter. Gij mist het middel, dat de rechter bezit om de schuld te onderzoeken. Stelt ge u dan toch aan, alsof ge rechter waart, zoo vermet ge u wat u niet toekomt. En ook, omdat een ander in zonde viel, zult gij, die door genade bewaard werd, niet schijnheilig u boven hem verheffen. Die de harten doorzoekt, veroordeelt u mischien scherper dan den man dien gij veroordeelen woudt. Wie met de omtredigheid bekleed is, blijft aan al zulk hooghartig veroordeelen verre.

„Of wie zijt gij, o mensch, die anderen oordeelt, wat gij die anderen oordeelt, doet de zelfde dingen, en wij weten dat het oordeel Gods naar waarheid is over degenen, die zulke dingen doen.“ (Ro. 11: 1, 2).

Maar onder dit voorbehoud, is reeds het menscheijk plichtmatig oordeel veleer. Het oordeel van den vader over zijn gezin, van de huisvrouw over haar dienstboden, van wie anderen in het werk nam, over zijn dagloners. Enzoo het oordeel der publieke consciëntie over publieke personen, zelfs over volken en mogendheden. En bovenal het oordeel van den gezaghebbenden rechter, die in den stoel Gods zit, om gerechtigheid op aarde te handhaven.

Toch blijft alle menscheijk oordeel gebrekkig. Het kan onzen dorst naar gerechtigheid nooit ten volle bevredigen. We weten dat er tal en tal van misdaden gepleegd worden in het verborgen, of ook zoo sluw en slim, dat de menscheijke vierschaar er het recht niet op verhalen kan.

Moet dan op dit brede terrein de ongerechtigheid eeuwiglijk vrij uitgaan? Is het recht, dat de man die een kleed steelt, in de gevangenis gaat, en de geldwolf die goudmijnen rooft, met erebewijs overladen wordt?

En ook, de aardse rechter is *feilbaar*. Schuldigen zijn vrijgesproken, onschuldigen zijn veroordeeld, zelfs geconvinct en gestraft met den dood op houtijl, brandstapel of schavot. Vergeet uw matelaren niet!

Moet dit onrecht nu niet gewroken worden? Moet er geen herstel van het door den rechter zelf aan sluwheid ten prooi gelaten of door fout en fal geschonden recht komen? Stormt niet al wat in u is aan tegen elk beweren, alsof dat alles eeuwiglijk maar zoo blijven moest? Roept, echreuw niet de beleedigde consciëntie, het rechtgevoel der volkeren om een hooger, om een beter, om een *Goddelijk vierschaar*, die eens alle feil en alle verzuim van de menscheijke vierschaar naar heilig recht herstellen zal?

En zoo ja, is er dan op dien niet te smoren kreet van het menscheijk hart ook een ander antwoord denkbaar, dan dat er eens komt het *Laatste Oordeel*, het oordeel van *Godschen*, en daarin het oordeel naar onkreukbaar Recht!

Amsterdam, 9 November 1900.

Fata Morgana.

Voor nu ruim dertig jaren trad Dr. Kuyper het eerst op met een lezing over de moderne Theologie als *Fata Morgana*. Met hoongelach werd deze lezing destijds door de corypheen der moderne richting begroet.

Deze lezing achtten ze potsierlijk. Ze was in zoo tastbaar contrast met alle feiten, die een ieder om zich heen kon waarnemen.

Of was het niet zoo, dat in alle groote kerkeraden de moderne richting nog in onbetwistbare heerschappij stond? Waren niet de meeste predikantsplaatsen van betekenis met moderne predikanten bezet? Voerden niet op schier alle katheders moderne geleerden het woord? Hadden niet zij het monopolie van alle wetenschappelijke tijdschriften? Voerden niet zij schier alleenheerschappij uit in Classieke, Provinciale en Synodale besturen? Kortom, waren niet zij in het volle bezit van alle macht en invloed? En was er ook maar één richting, die van verre met de moderne heeren aan concurrentie denken kon?

Wat met name in die dagen gold van de orthodoxie. Want de orthodoxie had ja, enkele vertegenwoordigers van naam. In Utrecht met name deelde ze de lakens uit. Maar hoe was zelfs die kleine groep niet nog verdeeld. Was niet Groen van Prinsterer een veldheer zonder leger? Was in de Kamer zijn groep niet der verdwijning nabij? En ook, was op wetenschappelijk gebied niet keer op keer haar pogen en woelen, als met lichte hand, teruggeslagen?

Hoe dorst dan een pas opkomend, jong man het aan, om van deze machtige richting als van een *Fata Morgana* te spreken? Hoe dorst hij het wagen haar snel naderenden ondergang en een weer opbloei van de orthodoxie te voorspellen?

En thans? Ziehier de stellingen, die door den heer W. H. Roobol, modern predikant bij de Hervormden te Abbekerke, voor een vergadering van Moderne predikanten, op 12 November te Hoorn te houden, aan de orde zijn gesteld:

I. Onze moderne richting gaat voor een goed deel buiten het volksleven om, veel te gering is haar invloed op het hart des volks en daardoor: de moderne richting vormt geen godsdienstig volk.

II. Onze moderne richting vertoont zich veel te dikwijls te zwevend, te rationeel, te weinig positief en te weinig godsdienstig.

III. Wat is op dit gebied te leeren uit de verschillende stroomingen, afwijkingen, verschijnselen, die zich ook op haar gebied vertoonen. (Bedeeld worden b. v. streven naar echeelont houding, Tolstolaansche neigingen, spiritisme, sociaal en socialistisch streven enz.).

IV. De toekomst behoort aan een nieuwe strooming op het gebied van onze moderne richting.

Is het niet kras?

Ze was opgetreden, de moderne richting, met de stoute bewering, dat juist de orthodoxie in dood formalisme was verlopen, en deswege onbekwaam was, om het godsdienstig gevoel te kweken en te bestendigen. Zij had daarom ook die taak overgenomen, en mits men haar slechts den vrijen loop liet, zou het godsdienstig leven onder ons volk weer fier en vrij en vroom opwaken. De orthodoxie had de Heilige Schrift miskend, omdat ze haar niet verstond, ze verstikt onder kerkelijk dogmatisme. Zij zou die Schrift weer in ere brengen, en hiermee een nieuw tijdperk van Schriftuurlijke vroomheid doen aanbreken. Het is ons nog, als hoorden we den hoogleeraar Scholten deze stoute stellingen met vuur en geestdrift bepleiten.

En nu, dertig jaar later, komen diezelfde heeren ons eigener beweging beduiden, dat de moderne richting voor een goed deel *buiten* het godsdienstig leven van het volk is omgegaan, en dat ze er *niet* in geslaagd is, het volk godsdienstig te maken. Ze ziet het met lede oogen aan hoe juist het godsdienstig deel des volks zich van haar heeft afgewend. Ze moet het aanzien hoe in tal van kerken, die ze voorgoed gewonnen achtte, bij de eerste vacature de beste, weer „orthodoxe“ predikanten beroepen worden. Op de katheders slinkt ze. In de classieke, provinciale en synodale besturen mindert ze steeds in het aantal. De buiten-kerkelijke vrijzinnigen in den lande drijven met haar „vrije vroomheid“ vrij en vromelijk den spot. En op dieselfde vergadering zal Prof. Eerdmans nu zijn geestverruimen komen onderhouden over „het voor-exilische Jahwisme bij het licht der Assyrische literatuur“!

Zoozeer zelfs is de adem des levens van haar weggetogen, dat wie onder hen nog iets hooger wil en een ernstige levensopvatting bedoelt, aan geen Scholten of Pierzon meer denkt, maar uit Rusland Tolstoj te hulp roept, of de Engelse teetotalers als leidlieden volgt, of ook zich werpt in de armen der Sociaal-democratie.

Een geestelijk bankroet, zoo als het bij geen andere richting zijn weerga vindt. Een weggestorven zijn bij levenden lijve.

Wel waarlijk de *Fata Morgana*, waarvan Dr. Kuyper sprak.

En toch... en toch blijft de heer Roobol profeteeren, dat aan de moderne richting de toekomst is, maar dan aan, in die moderne richting, een nieuwe strooming.

Een wissel op de toekomst, nu het verleden fiasco maakte, en het heden in zijn machteloosheid verkijnt.

Een gemakkelijke profetie, die dienst doet als veiligheidsklep om de wanhoop der vergaderden te bezweren.

Of wat is ontzettender dan een vergadering van predikanten, die straks naar hun kerken terugkeeren, niet om beziel en warm te pleiten voor een overtuiging die hun heilig is, maar om te belijden: We hebben schipbreuk geleden. Voor het

kweken en heiligen van uw godsdienstig gevoel zijn onze overtuigingen tekort geschoten. Onzer is een *fiasco*, gelijk de kerk het in al de eeuwen van haar bestaan nooit zag.

Natuurlijk, dit *kon* niet, of het zou op staanden voet moeten gevolgd zijn door een gezamenlijke ontslagneming van alle deze heeren uit hun ambt.

En daarom moest die laatste stelling er bij. Ze zullen nu met hun misdele en godsdienstig verbleekte kerken gaan zoeken naar die *nieuwe strooming*.

En als ze die gevonden hebben; ja, dan zullen ze er zijn.

Altoos zoo lang als het duurt, want nu reeds staat het vooruit vast, dat ook die „nieuwe strooming“ nog sneller dan de eerste, die reeds zoo spoedig droog liep, jammerlijk zal veranderen.

Practicoisme.

VIII.

„Georganiseerde Ziekenverpleging“ kan in ruimer of in enger zin worden opgevat.

Natuurlijk is er ziekenverpleging in elk gezin, bij krankte, 'tzij door huisgenooten, door familieleden, door vriendschap, of door het gewone dienend personeel. Hier daarentegen komt alleen de *georganiseerde* verpleging ter sprake, en blijft de gewone verpleging aan huis geheel buiten beschouwing. Doch ook al bepalen we ons in deze artikelen tot de georganiseerde verpleging, dan nog is het heel iets anders, of men spreekt van ziekenverpleging ten behoeve van een enkele kerk, van een enkel ziekenhuis of van een enkel hospitaalschip, dan wel van ziekenverpleging als bedrijf of als levensstaak van een bepaalde orde of vereniging.

Een kleine kerk ten plattenlande, wier Diaconie een of twee daartoe geoevende vrouwen of mannen aanwist, om in geval van nood, de zieken der gemeente te helpen verplegen, heeft, zij het ook op zeer kleine schaal, een ziekenverpleging georganiseerd. Even klein in omvang, maar toch evenzoo georganiseerd, is de verpleging op een hospitaalschip, of bij een ambulance, of kliniek. En alleen in grooere hospitalen of ziekenhuizen neemt deze organisatie breeder afmeting aan.

Toch blijft de organisatie, op dezen voet, altoos van eng begrip, wijl ze uitsluitend strekt om verpleging beschikbaar te stellen op één eng omschreven terrein, in een gasthuis, bij een ambulance, op een schip, in een kerk, of in een aangewezen kerk-wijk.

Ziekenverpleging is dan geen doel, maar hulpmiddel. Er is behandeling van zieken en gewonden. Voor die behandeling is een inrichting in het leven geroepen. Aan die inrichting zijn geneesheeren verbonden. Er is een directie, die het huis of schip of de ambulance verzorgt. Er zijn instrumenten en medicijnen. Er worden operaties verricht. Er worden baden gebruikt. Er wordt massage en heiligmastiek toegepast. En dan bovendien komt er de *verpleging* der zieken nog bij. Want onder die *verpleging* verstaat men dan *niet* de behandeling door arts of heelmeeester. Niet wat de apotheker of de directie ten goede doet. Neen, „ziekenverpleging“ beduidt dan uitsluitend de hulp die, meest door vrouwen, geboden wordt, om den arts te assisteren, en voorts de zieken te helpen verzorgen.

In dien zin genomen is dus de ziekenverpleging iets *bijkomstigs*. Ze komt bij de behandeling bij. Ze is voor de behandeling een supplement. En dat wel in dier voege, dat men vroeger voor zulke hulpdiensten ongeoeftend personeel huurde, terwijl men thans daarvoor verpleegsters bezigt, die onderrikt en opleidde hebben genoten. Veelal met dit nevenbegrip, dat, terwijl het vroeger helpend personeel uit den stand onzer dienstboden werd aangeworven, thans voor deze verpleging door *geoeftend* personeel, zich veelal jonge dochters uit onzen burgerstand, soms ook uit de hogere standen, aanmelden.

Ook zoo echter blijft deze hulpdienst voor eene bepaalde inrichting nog altoos het enge karakter dragen, dat hij vervallen zou, als de inrichting wegviel. In oorlogstijd wordt een ambulance georganiseerd, en daarvoor personeel aangeworven; maar is de oorlog gedaan, dan wordt dat personeel weer afgedankt. Een hospitaalschip vaart uit met de groote visscherij; maar is die afgelopen, dan wordt het schip in conservatie gelegd en gaan de verpleegsters naar huis. En zoo ook worden voor een nieuw ziekenhuis verpleegsters aangesteld, maar afgedankt als het ziekenhuis gesloten wordt. Vooral in tijden van zware epidemien komt het veelvuldig voor, dat zulke gelegenheden tot ziekenverzorging tijdelijk worden opgericht, en kort daarna weer opgebroken.

Tot zoover draagt de Ziekenverpleging dus het uitsluitend karakter, dat ze voor het ongeoeftend personeel, dat men vroeger uit den dienstbodenstand huurde, thans geoeftend personeel uit hogere standen aanwerft.

Geheel anders daarentegen, en veel ruimer, wordt het begrip Ziekenverpleging, als men te doen heeft met een orde of vereniging, die de ziekenverpleging als bedrijf of eigen werkzaamheid op zich neemt.

Dan toch wordt de ziekenverpleging hoofddoel, en houdt op hulpdienst te zijn. En ook, dan neemt ze een algemeen karakter aan, en houdt op dienst te doen voor één bepaalde inrichting.

Er is dan een kring van personen, die zich vereenigt in een orde of in een genootschap, om in ziekenverpleging een levensstaak te zoeken, en zich daaraan uitsluitend te wijden.

Beweegreden hiertoe kan of een hooger beginsel of alleen het zoeken van *éene* levenspositie zijn.

Het laatste is het geval, zoo de veree-

ning alle confessioneel karakter mist, niets gratis doet, en haar diensten verkrijgbaar stelt tegen betaling van een vast tarief. Wie hulp voor zijn zieke noodig heeft, zendt dan naar het bureau van zulk een vereniging, evenals gezendt naar een bureau voor goederenvervoer, voor expeditie of anderszins. Gij hebt dan een bepaald soort hulp rooig. Die vereniging is er op ingericht om zulke hulp te verleenen. En voor die hulp, die ge genoot, betaalt ge naar vooraf overeengekomen prijs.

Voor u is het dan een zaak van huur en betaling, en voor die vereniging niets dan een bedrijf, om aan de leden een levenspositie te verschaffen, of ook om winsten te maken.

Geheel anders daarentegen komt het te staan, als de ziekenverpleging uit hooger beginsel als hoofddoel wordt gekozen.

Dan toch drijft niet het zoeken naar een levenspositie, maar de drang der liefde, om de lijdende menscheid te hulp te komen.

Eigenlijke *huur* van diensten is dan uitgesloten. Wie betalen kan, betaalt dan ook wel, maar liefst in den vorm van vrije gift aan de instelling, die hulpe bood. Maar ook al kan er of niet veel of ook niets betaald worden, een orde of vereniging, die uit hooger beginsel zich aan ziekenverpleging wijdt, weigert zoo lang er personeel beschikbaar is, haar diensten nooit. Zelfs heeft de ziekenverpleging bij de armen voor de leden van zulk een vereniging of orde een hogere betekenis, naardien dan juist het hooge motief in volkomen zuiverheid werkt.

Het verschil van orde of vereniging is hierbij van ondergeschikte betekenis, en komt daarin het sterkst uit, dat bij een orde de toewijding van den persoon een meer volstrekt karakter draagt. Aan een orde verbindt men zich voor zijn leven; uit een vereniging kan men weer uittreden, zoo andere levenspositie wenkt. Bij een orde ziet men af van eigen rekening en leeft van en werkt voor de orde. In een orde laat men zich alleen opnemen, zoo *eeniglijk* het hooger beginsel drijft; in een vereniging kan men ook op zijn plaats zijn, al is het, dat het hooger motief versterkt wordt door de behoefte aan een onderkomen en aan levenspositie.

Maar onder welke van deze beide vormen ook optredende, in beginsel blijft deze soort ziekenverpleging geheel van de eerste verschillen, doordien ze in zulk een orde of vereniging steeds *hoofddoel* blijft, terwijl ze in een hospitaal of bij een ambulance slechts *bijkomstigen hulpdienst* verricht met het oog op één bepaalde instelling.

Dit onderscheid blijft ook dan nog doorgaan, indien zulk een orde of vereniging de ziekenverpleging in bepaalde gestichten op zich neemt, of ook tijdelijk eenige van haar leden voor zulk een inrichting beschikbaar stelt.

Ze treedt dan op in *gemengd* karakter. Voor zooveel die bepaalde inrichting, instelling of stichting aangaat, is en blijft ze dan hulpdienst, maar voor de vereniging die er de verpleging op zich neemt, blijft ze hoofddoel en enig bedrijf. Nu is het *orde* wezen hierbij de vorm, dien de Roomschen kozen, en die thans ook in de Anglikaansche kerk van Engeland wordt nagebootst, terwijl de vorm van *vereniging* meer past bij de belijdenis der Protestanten.

Omgekeerd komt het ook voor, dat een Ziekenhuis of Hospitaal zich tegelijk beschikbaar stelt voor verpleging aan huis. Dat is dan een tweede gemengde vorm, die beide denkbeelden vereenigt. Maar ook zoo blijft toch het principieel onderscheid standhouden. Dan toch wordt de ziekenkamer aan huis een succursaal van de Ziekeninrichting.

Men moet het onderscheid dus niet zoeken in verpleging aan huis of in het hospitaal. Het onderscheid op het terrein van ziekenverpleging schuilt ten principale uitsluitend in het verschil, dat we op den voorgond stelden. Er is of verpleging in en verbonden aan een bepaalde inrichting, en dan is ze *hulpdienst*. Of wel, er is verpleging uitgaande van een bepaalde orde of vereniging, die zich voor allen beschikbaar stelt, en dan is ze *hoofddoel*.

Een derde gemengde vorm is de ziekenverpleging in den dienst der *Zending*. Dan toch is ze verbonden aan een bepaalde inrichting, en wel in tweeërlei opzicht. Vooreerst, doordien ze zich in dienst stelt van een bepaalde kerk, en ten tweede doordien de dienst doet bij een bepaald hospitaal of bij een bepaalde kliniek. Ze draagt dan het karakter van hulpdienst, en hoort tot de eerste categorie. Maar in dit bijzonder geval is ze ondenkbaar, zonder dat de tweede categorie het hooger motief gemeen te hebben.

Zending beoogt ter laatste instantie steeds het winnen van wie buiten het Christendom staat, voor den Christus. De opening in zulk een zendingshospitaal of kliniek, geschiedt, dus voor alles als middel, om toegang tot den persoon en de gezinnen te erlangen, en zoo zich den weg te ontsluiten voor een prediking van den Christus. Doch hieruit volgt dan ook, dat men zich aan de verpleging van zulk een hospitaal of van zulk een kliniek alleen wijden kan, zoo men door de liefde van Christus gedrongen wordt. Voor dezen dienst toch is het eisch, dat men niet alleen als verpleger of verpleegster geoeftend en opgeleid zij, maar tevens dat men door-drongen zij van den ernstigen toelag, om wie nog van verre staan, voor den Christus te winnen, en dus zelf den Christus met heel zijn hart zij toegedaan.

Voor zoover nu het *Practicoisme* aangaat, ligt het in den aard der zaak, dat we uitsluitend te rekenen hebben met de Ziekenverpleging, waaraan men zich uit Christelijke overtuiging wijdt.

De Ziekenverpleging in gewone gesticht-

ten en gasthuizen, blijft hierderhalve, voortoo veel ze door de besturen van deze gestichten zelve georganiseerd is, geheel buiten bespreking. Daarmee heeft het Practicoisme niets uitstaande. Die gewone gestichtsverpleging in allerlei ziekenhuizen en ambulances, voor zoover ze door gehuurd personeel geschiedt, dat geen anderen onderlingen band heeft, verschilt van de vroegere practijk alleen door het nu aanwenden van *geoeftende* krachten.

Hier komt dus alleen die veleerle Ziekenverpleging ter sprake, waarin vooral jonge vrouwen van Christelijke belijdenis een middel hebben gezocht en gevonden, om haar geloof tot practische uiting te brengen. Er spreekt een behoefte uit, om den Heere niet alleen te belijden, maar ook iets voor Jezus te doen. En het is in dien zin en in dien geest, dat zoo velen, die anders hun leven doelloos zagen voorbijgaan, zich hebben opgemaakt, om in dit bepaalde werk der barmhartigheid haar leven aan haar Heiland te wijden.

Eredienst.

LXIII.

Na de *Practico* der Heilige Schrift volgt de *Predicatie* van het Woord, en ook die moet in het geheel van den Liturgischen dienst worden ingeschakeld. De opvatting, alsof de Liturgie alleen liep over wat aan de predicatie voorafgaat en er op volgt en er bij komt, maar over de predicatie zelve geen zeggenschap zou hebben, moet worden tegengestaan.

Toegegeven kan hoogstens, dat men van Liturgie in engeren en in ruimeren zin kan spreken, met dien verstande, dat Liturgie in ruimer zin geheel den Dienst omvat, en Liturgie in engeren zin alleen, den Dienst, voor zoover die plaats heeft voor en na de Predicatie.

Liturgisch beteekent op zich zelf niet anders, dan dat hetgeen plaats grijpt in den Dienst, niet naar wilkeur of op ondoordachte wijze mag geschieden, maar plaats moet hebben in goede orde en naar vasten regel; welke regel wederom niet mag rusten op vrije verkiezing, maar beheerscht moet zijn door den aard en de strekking van den Dienst, en alzooweldoordacht moet wezen.

Iets waarbij we nogmaals herhalen, wijl er niet genoeg nadruk op kan vallen, dat er het er niets toe doet, of de kerk dezen regel aan de Dienaren des Woords *voorschrijft*, of wel dat de kerk het stellen van dezen regel aan den Dienaar des Woords *overlaat*. In beide gevallen toch wordt ondersteld, dat er naar goeden regel zal gehandeld worden; en ook in beide gevallen is het de kerk die deze regelen gelden doet. Alleen met dit verschil, dat ze in het eerste geval, de macht om deze regelen te stellen, zelve uitoefent, en in het tweede geval de macht om ze te stellen, delegeert aan den Dienaar des Woords.

Kortelijk kan dan ook gezegd, dat de regelen die liturgisch den dienst beheerschen, van drieërlei aard zijn. Er zijn regelen, die de kerk zelve voorschreef, en waaraan de Dienaar des Woords zich te houden heeft. Er zijn andere regelen die gekijkt zijn door kerkelijke usantie. En eindelijk in de derde plaats zijn er regelen, die de Dienaar des Woords, op het gezag der kerk, voor zich zelve vaststelt.

En bij deze derde soort regelen bestaat dan weer dit heel andere verschil, dat er *goede* predikanten zijn, die deze regelen voor zich zelve vaststellen, na er zich ernstig en wetenschappelijk rekenschap van te hebben gegeven, hoe ze gesteld moeten worden; maar dat er ook *stordige* predikanten zijn, die nu eens zus en dan weer zoo te werk gaan, doch, hoe ze ook te werk gaan, zich door niets dan indrukken, en nooit door ernstig onderzoek van de zaak in kwestie laten leiden.

Dit laatste nu alleen is uitbanning van den Liturgischen ernst. Zij, die aldus te werkgaan, bederven den Dienst.

Tech, al lijdt het geen tegenspraak, dat ook de Dienst des Woords onder liturgische regelen valt, moet voetstoots toegegeven, dat vooral bij dat deel van den Dienst, geen onnoodige band aan den voorganger moet worden aangelegd.

Meer dan bij enig ander deel van den Dienst, moet de Dienaar bij den Dienst des Woords in de predicatie de vrucht van eigen denken en peilen, van eigen inspanning en meditatie tot de gemeente brengen. Sterker dan bij enig ander deel van den Dienst is het bij de Predicatie des Woords, dat het subjectieve van zijn aanleg, van zijn gaven en talenten, en van heel zijn persoonlijkheid in aanmerking komt.

Persoonlijke uiting nu eischt voor alle dingen *vrijheid*. Legt ge die aan banden, dan belemmert ge de werking van den geest. Wat er in den prediker schuilt, wordt dan niet wakker, waakt niet op, komt niet uit.

Terecht hebben daarom onze vaders steeds begrepen, dat met name bij de predicatie zoo groot mogelijke vrijheid van beweging moest worden gelaten. Het spreekwoord, dat ieder vogeltje zingt gelijk het gebekt is, was ook hier van toepassing. Bij al wat voor te lezen, te handelen en na te zeggen is, kan men den Voorganger binden, zonder dat er stoornis in zijn geest ontstaat. Maar schrijft ge hem ook bij de predicatie regel op regel en gebod op gebod voor, dan zet ge hem in een dwanghuis, en komt het tot vrije geestesontplooiing bij hem niet.

De ervaring heeft dan ook geleerd, dat alle poging om de predicatie door heel een stel van homiletische regelen in het goede spoor te leiden, nooit tot eenig duurzaam resultaat geleid heeft. En zelfs waar een groot redenaar, als Van Oosterzee ongetwijfeld was, zijn discipelen en volgelingen, door

de overmach aardig soort allengs gebou der geweest, caricaturen v heeft gekregen niet konden spannen pred verder dan tot geheel perso Wat een ma Oosterzee is boeide, werd van wie niet geïrrukte pred Een predi zich zelf zij wordt door En dit wie een mo del een ho door zijn ve eenenmale o model, ander weer te geve

Koos men nair, maar in predikatie, z scherp uitkom slagen kunne *gewone* naboe eigen manier. Kiest men wat ver bov greep uitgaat schen het ge van niet men komen tot ee eigen talenten zakelijkerwijs alsof een gew

Het wekt indruk van er Zeker, de zijn niet kwil dagen als de van meerder t een levenspos deel en hoog men hier nie de meeste l talenten verri de hogere tu ring. Dit is predikanten, advocaten en

De zaak is één talent on b-grave, maar ook, dat hij meerder talen maar van wa te maken is. hij, als hij D talent dan k kracht op de wende.

Wie, om sl over drie en, beschikt, mo toe komen, e *sonder* schrift de man van e zichzelve zeg heb, en het k ik maar voor

provisieeren, e dat hij had, i tegen zijn Ze nog steeds ad

Wie daaren één talent, m God, stil, ru week, dat eer om zoo diep l in te dringen taal, waarover l te schrijft te s mend hart op h weet toe te

schitterend pr toch van jaai gemeente dun U *zelen* i u zelve dan volle te geven

waarlijk sticl Woord; en he de Liturgische zoo bijna gel worden overge

Acht men i en dit zich z het oog te m verre verklei sommige Roo gedaan heeft, stel, degelijke, te geven, die gemeente had

tillen, gelijk n voerde reeds van Lyr gaf een proeve die van Geyi toch onder om en *huisspoos*

postille komt d bruikt werden copen uit Eva

In onze Ge gen zijn deze komen Bij of Dienaar uit e telijke benidit moest zich-zel Woord, en zo

geven. Dat juist te meerde kerke hooger eischen niets terecht begon met zie in een model een gemakzucht van *worden*, i